

ISSN:
3030-3311

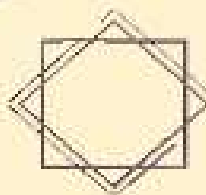
Volume|2
Issue|9
November
2024

JCWS

ADVANCED SCIENCE INDEX
INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

OpenAIRE | EXPLORE

FAST SUPPORT
AND RESULT
JOURNALS

**JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD
STUDIES**

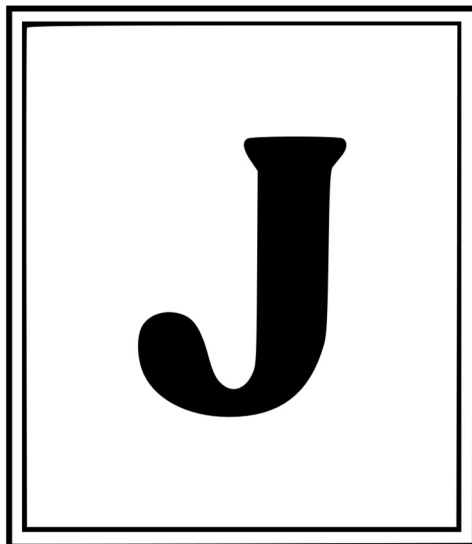
www.bestjournalup.com

VOLUME | 2 ISSUE | 9 NOVEMBER | 2024

ТОМ | 2 ВЫПУСК | 9 НОЯБРЬ | 2024

JILD | 2 SON | 9 NOYABR | 2024

ISSN: 3030-3311

JCWS

Tuesday
November 26
2024

**MARKAZIY BANKNING MAJBURIY ZAHIRA SIYOSATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

ISSN:
3030-3311

Turymbetova Jamila Duysenbayevna

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi 2-bosqich tinglovchisi

Annotaton: Ushbu maqolada markaziy bankning majburiy zahiralari siyosatini takomillashtirishning nazariy asoslari va zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda uning ahamiyati tahlil qilinadi. Majburiy zahiralari bank tizimining likvidligini ta'minlash, inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlashda markaziy bank uchun muhim vosita hisoblanadi. Maqolada majburiy zahiralari siyosatining asosiy vazifalari, uning banklar uchun zaruriy miqdorini belgilash va joylashuvini tartibga solish kabi tamoyillari yoritilgan.

Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy sharoitda majburiy zahiralari siyosatini takomillashtirish uchun yangi yondashuvlar, masalan, zahira miqdorini dinamik ravishda belgilash, texnologik innovatsiyalarni (blokcheyn, sun'iy intellekt) qo'llash, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va ekstremal holatlar uchun ortiqcha zahiralarni saqlash kabi takliflar kiritilgan. Maqolada, majburiy zahiralari siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati hamda markaziy banklar tomonidan amalga oshiriladigan strategiyalarni takomillashtirishda uchraydigan asosiy muammolar muhokama qilinadi. Tadqiqot iqtisodiy tizimning barqarorligini saqlash, banklar faoliyatining samaradorligini oshirish va global iqtisodiy inqirozlardan himoya qilish yo'nalishidagi takliflarni ishlab chiqadi.

Keywords: Markaziy bank, majburiy zahiralari, siyosat, likvidlik, iqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya, pul-kredit siyosati, bank tizimi, iqtisodiy o'sish, texnologik innovatsiyalar.

Email:

jamila_d@gmail.com

©2024. *Turymbetova Jamila
Duysenbayevna*

*Published by Fast support and result LLC.
This is an open access article under the
CC BY-NC-ND license*

Creative Commons
Attribution-NonCommercial-
NoDerivatives 4.0
International License

Kirish

Markaziy bankning majburiy zaxira siyosati iqtisodiy tizimning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Majburiy zaxiralari tijorat banklarining o'z rezervalari yaratish maqsadida Markaziy bankka majburiy ravishda depozit sifatida ajratadigan pul

miqdoridir. Bu siyosat banklarga tizimli ravishda pul saqlashni va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashni talab qiladi. Majburiy zaxiralari pul taklifini boshqarish va inflyatsiyani nazorat qilishda ham muhim rol o'ynaydi.

Markaziy bank majburiy zaxiralari siyosati orqali pul taklifini boshqarib turadi.

Agar zaxira stavkasi oshirilsa, banklarga kredit berish qiyinlashadi, bu esa pul taklifini kamaytiradi. Aksincha, stavka pasayganda, banklar ko'proq kredit berishga majbur bo'ladi, natijada pul taklifi oshadi. Inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, Markaziy bank majburiy zaxira stavkasini oshirib, pul taklifini qisqartirishga harakat qilishi mumkin, bu esa inflyatsiyani pasaytirishga yordam beradi. Majburiy zaxiralar siyosati pul taklifini kamaytirish yoki oshirish orqali iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash yoki uni pasaytirishda foydalidir.

Biroq, majburiy zaxira siyosati, ayniqsa moliyaviy inqirozlar davrida, ayrim noqulayliklarga olib kelishi mumkin. Banklar zaxiralarini oshirishga majbur bo'lishi, ularning kredit berish hajmini kamaytirishga olib kelishi mumkin. Shuningdek, foiz stavkalarining o'zgarishi iqtisodiy vaziyatni to'g'ri baholashda muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun, Markaziy bank foiz stavkalarini ehtiyotkorlik bilan o'zgartirishi zarur

Markaziy bank ushbu siyosat orqali tijorat banklarining likvidligini nazorat qiladi, ya'ni ularning to'lov qobiliyatini ta'minlashga yordam beradi. Majburiy zaxiralar tijorat banklarining depozitlarining belgilangan qismini Markaziy bankda saqlashni ta'minlaydi.

Majburiy zaxiralar siyosati quyidagi asosiy maqsadlarni ko'zlaydi:

1. Iqtisodiy barqarorlikni saqlash: Tizimdagi uzilishlarni oldini olish va iqtisodiy o'zgarishlarga barqaror javob berish.

2. Inflyatsiya va pul taklifini boshqarish: Pul miqdorini tartibga solish orqali inflyatsiyani kamaytirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish.

3. Likvidlikni ta'minlash: Tijorat banklarining mijozlariga o'z pullarini o'z vaqtida to'lash imkonini berish.

4. Moliyaviy muvozanatni saqlash: Bank tizimida moliyaviy muvozanatni ta'minlash.

Markaziy bankning majburiy zaxiralar siyosati bir nechta mexanizmlar yordamida amalga oshiriladi:

1. Minimal zaxira stavkasi: Markaziy bank tijorat banklaridan talab qiladigan minimal majburiy zaxira stavkasini belgilaydi. Masalan, agar stavka 10% bo'lsa, tijorat banklari o'z depozitlarining 10% ini Markaziy bankda saqlashlari kerak.

2. Zaxira stavkalarining o'zgarishi: Iqtisodiy holatga qarab, Markaziy bank zaxira stavkalarini o'zgartirishni talab qilishi mumkin. Masalan, inflyatsiya yuqori bo'lsa, Markaziy bank stavkalarni oshirishga qaror qilishi va pul taklifini qisqartirishga harakat qilishi mumkin.

3. Likvidlikni boshqarish: Tijorat banklari o'z likvidligini saqlash uchun Markaziy bankda belgilangan majburiy zaxiralarni saqlashga majburdir, bu esa likvidlik barqarorligini ta'minlaydi.

Ushbu siyosat iqtisodiy tizimda barqarorlikni saqlash va moliyaviy muvozanatni ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Markaziy bank majburiy zaxiralar siyosati orqali pul taklifini nazorat qiladi. Zaxira stavkasi oshirilsa, banklar uchun kredit berish qiyinlashadi, bu esa pul taklifini kamaytiradi[1]. Aksincha, zaxira stavkasi kamaytirilsa, banklar ko'proq kredit berishga majbur bo'lishadi, bu esa pul taklifining oshishiga olib keladi. Inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, Markaziy bank majburiy zaxiralar stavkasini oshirib, pul taklifini tartibga solish orqali inflyatsiyani nazorat qilishi mumkin. Bu iqtisodiy o'sishni ko'tarish yoki uni cheklashda yordam beradi[2].

Biroq, majburiy zaxiralar siyosati, ayniqsa moliyaviy inqirozlar vaqtida, ayrim

salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin[3]. Banklar zaxiralarini oshirishga majbur bo'lganda, ular kredit berishni kamaytirishga qaror qilishlari mumkin. Shuningdek, foiz stavkalaridagi o'zgarishlar iqtisodiy vaziyatni to'g'ri baholashda qiyinchiliklarga sabab bo'lishi mumkin[4]. Shuning uchun, Markaziy bank foiz stavkalarini ehtiyotkorlik bilan belgilashi zarur. Markaziy banklar belgilangan miqdorda banklarning depozitlari uchun majburiy zahiralar ajratishni talab qiladilar. Bu miqdor murakkab iqtisodiy tahlillar asosida belgilanadi, unda banklar uchun minimal va optimal miqdorlar o'rnatiladi[5]. Banklar majburiy zahiralarini markaziy bankda saqlashga majbur bo'lishlari mumkin yoki ularni boshqa davlatning xatti-harakatlariga muvofiq qilgan holda saqlashlari lozim[6].

Tadqiqotning nazariy asoslari

Majburiy zahiralar siyosatining asosiy nazariyasi bank tizimidagi likvidlikni ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlashga asoslanadi. Bu siyosatning nazariy asoslari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Keynesning pulning iste'mol va investitsiyalar bilan bog'liqligi: Keynesian nazariyaga ko'ra, markaziy banklar tomonidan talab qilingan majburiy zahiralar miqdori iqtisodiy faollik darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Agar iqtisodiyot tez o'sayotgan bo'lsa, markaziy banklar zahiralar miqdorini oshirishi mumkin, bu esa kredit berish va iste'mol talabining ortishiga olib keladi.

- Monetarizm va pul massasining nazorati: Monetaristlar fikriga ko'ra, markaziy banklar pul massasining miqdorini nazorat qilib, inflyatsiyani kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga intilishadi. Bu yerda majburiy zahiralar siyosati pul ta'minotini boshqarish vositasi sifatida ishlatiladi.

- Likvidlik va kredit risklarini boshqarish: Majburiy zahiralar, o'z navbatida,

banklar uchun muhim bir zaxira bo'lib, ular kreditlash va boshqa moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda o'zlari uchun zarur bo'lgan likvidlikni saqlashadi. Bu nazariy asosda, markaziy bank majburiy zahiralar miqdorini boshqarish orqali banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Natija va muhokama

Majburiy zahiralar siyosati, ayniqsa, iqtisodiy o'sish va inqiroz davrlarida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Markaziy banklar majburiy zahiralar siyosati yordamida quyidagi makroiqtisodiy masalalarni hal qilishga yordam beradi:

- Inflyatsiyaning boshqarilishi: Majburiy zahiralar siyosati markaziy banklar uchun inflyatsiya bosimini nazorat qilishda bir vosita sifatida ishlatiladi. Agar iqtisodiy holatda yuqori inflyatsiya kuzatilsa, markaziy banklar majburiy zahiralar miqdorini oshirishi mumkin, bu esa pul ta'minotini qisqartiradi va inflyatsiya bosimini kamaytiradi.

- Iqtisodiy inqirozdan chiqqan holda tizimni tiklash: Inqiroz davrida markaziy bank majburiy zahiralar siyosatini ishlatib, banklarning moliyaviy barqarorligini saqlashga harakat qiladi. Bu orqali kreditlashni to'xtatmaslikka va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

- Bank tizimining barqarorligi: Markaziy banklar majburiy zahiralar miqdorini boshqarish orqali bank tizimining barqarorligini ta'minlashadi. Bu, o'z navbatida, moliyaviy muammolarni, shu jumladan likvidlikning yetishmasligi va kredit bozorining beqarorligini oldini olishga yordam beradi.

Boshqaruv nazariyasida majburiy zahiralar siyosati bank tizimida turg'unlikni saqlash va likvidlikni boshqarishda foydalaniladigan asosiy vositalardan biridir.

Tadqiqotda majburiy zahiralarning siyosatining samaradorligini oshirish uchun quyidagi nazariy yondashuvlar ham hisobga olinadi:

- Kompensatsiya va balans tamoyili: Banklar o'rtasidagi kapital va likvidlik muvozanatini saqlash uchun markaziy banklar majburiy zahiralarni belgilashda iqtisodiy balansni hisobga olishadi. Bu siyosat banklar o'rtasida o'zaro qarzlarning va mablag'lar taqsimoti sifatida qaraladi.
- Resurslarni samarali taqsimlash nazariyasi: Banklar uchun majburiy zahiralarning miqdori belgilanishi, resurslarni taqsimlashning samarali va adolatli tizimini yaratishda asosiy rol o'ynaydi. Bu resurslarni ajratish va moliyaviy taqsimotdan manfaatdor bo'lgan barcha tomonlarni hisobga olish orqali amalga oshiriladi.
- Risklarni boshqarish va strategik qarorlar: Bank tizimida risklarni boshqarishning muhim elementlaridan biri sifatida majburiy zahiralarning siyosati qaraladi. Markaziy banklar o'z siyosatini belgilashda banklarning potentsial moliyaviy xavfini va global bozor sharoitlarini hisobga olishlari zarur.

Xulosa va takliflar

Markaziy banklar uchun majburiy zahiralarning siyosati muhim instrument hisoblanadi, chunki u likvidlik, iqtisodiy barqarorlik va inflyatsiyaga qarshi choralar ko'rishga yordam beradi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda, markaziy banklar majburiy zahiralarning siyosatidagi muammolarni hal qilish va yangi yondashuvlarni joriy qilishga mo'ljallanishlari zarur. Buning uchun ular bank tizimini va iqtisodiyotini optimallashtirish maqsadida zamonaviy texnologiyalar va aniq iqtisodiy tahlillarni foydalanishlari kerak.

O'zgartirish va takomillashtirishga mo'ljallangan takliflar

Markaziy bankning majburiy zahiralarning siyosatini takomillashtirish uchun quyidagi takliflar bildiriladi:

- Dinamik baholash tizimini yaratish: Markaziy banklar zahiralarning miqdorini dinamik tarzda qayta baholab, bank tizimiga ko'proq gibridd modellari bilan ta'sir o'tkazishlari zarur.
- Texnologik tahlillardan foydalanish: Majburiy zahiralarning siyosatiga yangi texnologiyalarni joriy qilish, ma'lumotlarni tez va aniq tahlil qilish imkonini yaratadi.

Bunday takliflar bilan, Markaziy bankning majburiy zahiralarning siyosatini kelajakda yanada samarali va barqaror qilib takomillashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://stat.uz/uz/>
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2023). Majburiy zahiralarning siyosati: Amaliy tahlil va istiqbol. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki nashri.
3. Rodrik, D. (2017). Economics Rules: The Rights and Wrongs of the Dismal Science. W. W. Norton & Company.
4. Shiller, R. J. (2015). Irrational Exuberance. 3rd Edition. Princeton University Press.
5. [Shavkat O'g'li S. A. Raqamli Texnologiyalardan Foydalanishning Moliyaviy Xizmatlarga Ta'siri: O'zbekiston Misolida The Impact Of The Use Of Digital Technologies On Financial Services: The Case Of Uzbekistan.](#)
6. Samadkulov M. THE ECONOMICS OF URBANIZATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT //SPAST Abstracts. – 2023. – T. 2. – №. 02.
7. Самадқулов М., Шуқурова И., Туйчиев Д. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya bozori va unda bank infratuzilmasining o'rni //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 160-164.
8. Gurbandurdievich M. Q. Conceptual Basics of Improving Innovative Capacity and

its Increase Mechanism //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2023. – Т. 20. – С. 1-4.

9. Самадқулов М. И. Ў. МАМЛАКАТ ИННОВАЦИОН САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ //Экономика и финансы (Узбекистан). – 2022. – №. 3 (151). – С. 70-76.

10. САМАДКУЛОВ М. И. ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ КЛАСТЕРОВ КАК ИНСТРУМЕНТА ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА //ЭКОНОМИКА. – №. 5. – С. 531-534.

11. Samadkulov, M. (2024). THE URBANIZATION ECONOMY: DIFFICULTIES AND APPROACHES FOR SUSTAINABLE GROWTH. International journal of artificial intelligence, 4(03), 258-263.

1. Samadkulov, M. (2024). THE EDUCATION ECONOMY: CAPITAL EXPENDITURES, GAINS, AND DISPARITIES. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(05).